

доступу до стат.: <http://www.litmir.net/br/?b=82591&p=48>. 3. Бібліотека Litmir: [Електронний ресурс]: ("Армагеддон был вчера"- "Нам здесь жить" Генри Лайон Олди) 2008.– Режим доступу до стат.: <http://www.litmir.net/br/?b=82591&p=48>. 4. Бібліотека Litmir: [Електронний ресурс]: ("Армагеддон был вчера"- "Нам здесь жить" Генри Лайон Олди) 2008.– Режим доступу до стат.: <http://www.litmir.net/br/?b=82591&p=48>. 5. Баграціон-Мухранська К.В. Фольклорні джерела творчості Роберта Бернса та Вальтера Скотта у контексті антиномії «історія-вигадка»: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.07 "Фольклористика"/Каріна Володимирівна Баграціон-Мухранська Київськ. нац. ун-ту.ім.Тараса Шевченка – К., 2007. – 185 с. 6. Общественно-бытовые песни, коломыйки: електронні ресурси в науці, культурі та освіті: [Електронний ресурс]// 2012. – Режим доступу до стат.: <http://forum.vipdnevnik.com/viewtopic.php?f=38&t=546>.

Білик Н.Л. (Київ, Україна)

Семантична результативність метатекстуальності роману М. Продановича «Сад у Венеції»

На матеріалі роману сучасного сербського прозаїка Мілети Продановича «Сад у Венеції», у статті висвітлюється досвід метатекстуального моделювання семантики твору, притаманний сербській постмодерністській літературі.

Ключові слова: міжтекстові зв'язки, метатекстуальна конструкція, семантика.

На материале романа современного сербского прозаика Милеты Продановича «Сад в Венеции», в статье освещается опыт метатекстуального моделирования семантики произведения, свойственный сербской постмодернистской литературе.

Ключевые слова: межтекстовые связи, метатекстуальная конструкция, семантика.

Based on the novel „The Garden in Venice“ by modern Serbian writer Mileta Prodanovich, the article presents the experience intertextuality modeling semantics works, formed in Serbian postmodern literature.

Key words: intertextual connections, intertextuality construction, semantics.

Серед знакових надбань сербської постмодерністської літератури на сучасному етапі надзвичайно багатогранно вважається творчість художника, мистецтвознавця, письменника, лауреата міжнародних нагород у галузі літератури Мілети Продановича. Інтелектуально-креативна зосередженість на «вавілонській вежі знаків», еkleктика яких розгортається від мізансцени, необхідної для окреслення миті сучасності, її характеру та настроїв, через романтизовані теми, до парадигматичного прочитання окультних та ізотеричних моментів, як, власне, й витонченість та складність інтертекстуального вислову, на думку Л. Меренік, роблять митця одним із найцікавіших авторів у сербському мистецтві [7, 114–119].

Окрему увагу, у зв'язку з цим, привертає актуалізована в авторській

поетиці метатекстуальність, за якою визнається особливий потенціал у загальній типології міжтекстових зв'язків [3]. Потужна практика метатекстуальної результативності в її семантичній багатогранності яскраво представлена, зокрема, у романі М. Продановича «Сад у Венеції», висвітлення якої визначає мету запропонованої аналітичної розвідки.

Принципова міжтекстова ефективність генерується у творі полемічним типом метатекстуальної форми міжтекстових зв'язків, що набуває відповідних атрибутивних ознак завдяки інтекстовій природі одного з антагоністів полеміки.

У загальній схемі поетикальним сигналом метатекстуальності виявляється функціональна активність головного героя роману – мистецтвознавця на ім'я Бакі. У сюжетно-фабульному вимірі він опонує увиразненим у романі поетикальним «текстам», детермінованим поведінковою або наративною парадигмою, денотати кожного з яких виступають міжтекстовими маркерами – компонентами, що мають міжтекстові аналоги і, за Ж. Женеттом, передбачають обов'язкову актуалізацію семантичного потенціалу їх прототекстів [3] в інтертекстуальному прирощенні смислових полів. Саме цей механізм, власне, мобілізує зазначені прототекстуальні значеннєві відповідники у функції інтекстових корелятивів, а загальній моделі надає статус міжтекстового явища, який, відповідно до його полемічного характеру, визначається як метатекстуальна конструкція.

За авторською стратегією, вона реалізована у семантичних сферах образів головного героя і його подруги Дори, яка, за перебігом сюжетних подій, стає емігранткою, що, по суті, виявляється міжтекстовим сигналом. Її фабульно-наративна опозиція до образу героя, власне, й формує метатекстуальну полеміку з протиставленням метафоризованих героєм етичних орієнтирів конотативним акцентам втіленого героїнею еміграційного «тексту». Зі свого боку, позиція головного героя позначає як комплексне, так і окреме заперечення різних атрибутів міжтекстового маркера, нелінійний силіогізм якого визначає багаторівневість полемічної схеми.

Таким чином, ключовий «текст», який охоплює результати семантичної актуалізації міжтекстових маркерів та їх смислових атрибутів меншого масштабу, а також організує структурно-семантичну систему метатекстуальної полеміки твору М. Продановича, визначений концептом еміграції, яка, за зауваженнями Г.М. Сиваченко, вважається своєрідним топосом світової літератури [11, 158].

У зв'язку з накресленням діапазону прототекстових корелятивів концепту еміграції, відзначимо, що роману «Сад у Венеції» притаманний континуїтет семантичної активності реального історичного дискурсу, який спостерігається у метатекстуальному вимірі твору. Для позначення основних ситуативно актуальних смислових інгредієнтів, з огляду на

можливу міру впливу суспільно-політичних явищ на світогляд автора і на сербську національну та світову практику їх відображення в літературі, слід звернутися до історичних [4, 523-526; 12, 767-770] і культурологічних [5, 58] параметрів їх формування. У діахронній ретроспективі, на різних історичних етапах політична ситуація на сербських землях формувалася доволі несприятливо, а почасти й загрозовано для державного суверенітету, національного й суспільного ідентитету сербського народу, внаслідок чого особливої гостроти набувало питання еміграції, відоме в сербському гуманітарному дискурсі під синонімічним поняттям «переселення». Воно не втратило своєї актуальності й наприкінці II тисячоліття, коли Сербія зазнала політичних санкцій, бомбардувань, впливу політичного й економічного ембарго. А отже, спричинена суспільно-політичними ризиками або несвободою, втеча з країни, як відомо, виявилася не випадковим мотивом у різних напрямках духовної сфери сербської культури, зокрема в літературі. Таким чином, цілком очевидними виявляються «інтекстова» корелятивність і, відповідно, смисловий екстенціонал художньої перспективи, що розширює в романі «Сад у Венеції» смисловий план суспільного життя змальованої у ньому країни, в якій звідусіль «лунали безкінечні розмови про політику дня, про війну, історичну долю народу... А поза тими вербальними кулісами завжди дрімала тема тем – виїзд» [8, 61].

З огляду на здатність еміграційного «тексту» генерувати декілька значеннєвих домінант, компаративістична практика Г.М. Сиваченко відкриває важливу перспективу для вираження семантичного потенціалу метатекстуальності у загальному змістовому полі роману М. Продановича. Зокрема, у спостереженнях над проблемою еміграції в життєвому і творчому досвіді В. Винниченка, дослідниця наголошує, що еміграція стає «поштовхом до переоцінки цінностей», «руйнує звичний світ усталених вартостей емігранта, проте також будує нову візію» [11, 158].

Наведене зауваження створює важливу логіко-теоретичну інтенцію для вираження акценту семантичної сфери роману М. Продановича – номінування важливого напрямку, смислово наповнення якого позначене висвітленням *спричиненості* еміграції. Його виокремлення набуває особливого значення, оскільки окреслена ним значеннєва площа містить полемічні тези з міжтекстовою природою, іншими словами – метатекстуальні індикатори фрагменту твору.

Слід відзначити, що в романі «Сад у Венеції» метатекстуальність, залежно від форми опонування, набуває структурної і змістової особливості.

Зауважимо, передусім, на імпліцитному характері полеміки, яку в художньому просторі твору реалізують комбіновані перехресні наративні й сюжетно-фабульні лінії головного героя і Дори. У цій конфігурації

полемічну парадигму започатковує саме Дора, яка у своїх буденних міркуваннях, посилаючись на «спільну культуру», або, як зауважує автор, «у світлі забобонів» [8, 100], докоряє героєві за пошкоджені дзеркала, пророкуючи йому «чотирнадцять років нещастя». У відповіді героя звучить спроба оскаржити репліку героїні, якою формально підтримується діалог і накреслюється перспектива розвитку його характеру саме у полемічному руслі: «Не я розбив ті дзеркала», – протестує він. Реакція героїні визначена фаталістичною переконаністю, ніби це не приносить порятунку і лиха доля переслідує тих, хто з розбитими дзеркалами живе – лише позбувшись їх можна покращити становище [8, 4].

Між тим, на відміну від створення смислового забарвлення протиставності, власне полеміка, з увиразненням модального оператора, який надає діалогу належного значення, розгортається в іншому поетикальному комунікативному форматі, що виходить за межі репліки. Герой не заперечує слів героїні і вербальний план полеміки залишається неактуалізованим, натомість його смислова перспектива трансформується у сюжетно-подієвій реалізації, вибудовується не на вербальному, а на поведінковому матеріалі, який симптоматично орієнтує на відповідну конотацію: герой не суперечить, але й не змінює ситуацію – свідомо не виправляє те, що героїня вимагає змінити. «Я б міг змиритись», – підсумовує він у внутрішньому монологі характер епізоду, в якому модальний оператор орієнтує на прочитання в сюжетному минулому саме можливості – «не реальності». Логічна траєкторія цієї модальності, що відображає вибір героя, який «не змирився», не погодився з проблемним припущенням героїні, власне, й генерує в ініційованій метатекстуальній лінії опорний опозиційний семантичний постулат.

Між тим, письменник вписує у художній простір роману допоміжні, прирощені зі змісту прототексту, семантичні акценти, які формують конотацію характеру героїні і в цьому епізоді увиразнюють саму полеміку. Інтелектуальна індиферентність героїні в активуванні змісту «текстів» віри і вірувань контрастивно увиразнює в конотації її характеру ту міру незрілості, яка може не втримати людину від помилок у прийнятті доленосних рішень. У дослідженнях функціональності психоаналітичного аспекту в мистецтві Л. Виготський [13, 103] посилається на досвід наукового осмислення середньовічної європейської культури, у якій визначається актуальний соціальний тип. Основоположна для нього певна інтелектуальна незрілість, що, в даному випадку, кореспондує з конотацією характеру героїні, продукує страх [1]. Така позиція, у свою чергу, дає підстави припустити актуалізацію в метатекстуальній конструкції модусу *страху*.

У програмній смисловій реконструкції продуктивний план окреслюється міжтекстовим потенціалом змістового наповнення концепту

страху, сформованим у візантійській культурній традиції. Її актуальність у дослідженні творчого матеріалу М. Продановича має амбівалентну – і об'єктивну, і суб'єктивну мотивацію. Безперечну переконливість, у даному випадку, засвідчують спостереження над історією сербської культури Й. Деретича, в яких відображена знакова роль сформованої Візантійською імперією світоглядної, суспільно-політичної, мистецької моделі у віковому формуванні національної сербської ментальної і культурної скарбниці [2, 49–121]. Між тим, принципний особистісний фактор декларує сам письменник, який в одному з інтерв'ю визнає, що під впливом батька-художника, професора Белградської Академії, з раннього дитинства у нього сформувалася схильність до мистецтва візантійського кола, того, яке Сербія розділяє з Україною [10, 73].

У визначенні семантичного діапазону концепту страху слід звернутися до досвіду Р. Радича. Практика його візантологічних досліджень продемонструвала важливі узагальнення у визначенні понятійного збагачення і ролі, яку, давніше за людський рід, відчуття відіграє у долях індивіду і соціуму. Учений зауважує на притаманності побоювань (різної інтенсивності) будь-якій людській діяльності, на постійному діалозі зі страхом не лише одинаків, а й цілих народів. Між тим, всюдисущий феномен страху зазнав у гносеологічному дискурсі однієї з найзначніших цивілізацій в історії світової культури окремого типологічного висвітлення. Очевидно вже тоді, поміж визначених універсальних категорій, поряд із «позитивним страхом», аналогічним до самозбереження, окремо постулюється деструктивний страх перед майбутніми подіями, перед змінами, перед неуспіхом у справі із принциповою увагою з приводу його загальної спричиненості небезпекою або загрозою [9, 9-20], що у висвітленні метатекстуальної змістовності роману М. Продановича представляє особливу значеннєву продуктивність.

Відповідно, за концепцією міжтекстових зв'язків, у інтегрованому значенні, в руслі континуїтету змістової результативності суспільно-політичного плану, розгортається зміст еміграційного прототексту, в якому виокремлюється семантичний сегмент, визначений концептом страху. У культурологічному дискурсі ця аналогія проілюстрована, зокрема, практикою пов'язування саме зі страхом будь-якого тривалого віддалення від рідної землі [5, 74].

Наголосимо, що увиразнена в міжтекстових зв'язках конотація набуває функціональності не лише в ситуації ілюстрування згаданої градієнти характеру героїні. Важливо, що вона накреслює пункт подальшої траєкторії смислової реконструкції метатекстуальної ситуації – декларує в образі героїні морально-етичний план, який дозволяє припустити можливість еміграції-втечі і, навіть, вважати цю сюжетну подію для неї закономірною. Продуктована міжтекстовою активністю конотативна виразність

периферійних ознак семантики образу героїні метафорично посилюється змалюванням характерів її друзів, веселість яких має «тінь побоювання» із відчуттям, що «з якогось закутка свідомості тисне страх» [8, 100].

Зі свого боку, наративна, експліцитна складова даної метатекстуальної конструкції втілена у діалозі героя і Дори, яка умовляє його емігрувати разом: «Минулої осені ми вигреблись, але тепер – все, каюк. Мої у фірмі почали пакувати речі. Будуть бомбардування... Ще не пізно... Для тебе це оформлялось би за пришвидшеною процедурою». Полемічна репліка героя конкретизує одну з семантичних домінант, розкрити природою змістового потенціалу суспільно-політичного «тексту» еміграції: «Напевно, хтось повинен лишитись, аби погасити світло» [8, 101]. Цим фрагментом створюється семантична кульмінація полеміки, яка у поетиці роману набуває формального посилення – автор позиціонує її у фіналі роману, коли герой подумки повертається до умовної можливості «замінити побиті дзеркала у квартирі» [8, 102] і, відповідно, змінити полемічний вектор діалогу – і, зрештою-таки, залишає все без змін, остаточно підтримавши полемічний характер ситуації.

Комплекс згаданого фрагмента і попереднього змістового епізода накреслює завершену логічну перспективу, в якій на фінальному етапі формування метатекстуальної схеми підтверджується спрямованість полеміки – через семантику готовності до втечі – саме до «тексту» еміграції.

Важливо, що у габаритах даного фрагменту метатекстуальної конструкції авторська стратегія демонструє своєрідну формальну асиметрію, яка інтонаційно посилює виражальний ефект позиції головного героя, акцентування переваги її сенсу. Його увиразненням утворюється завершений семантичний сегмент у змістовому комплексі конструкції.

Для його окреслення необхідно зауважити на принциповому семантичному рефлексі атрибутів метатекстуального маркера. Зі структурно-семантичної точки зору в міжтекстовій схемі *кожен* такий атрибут, що семантично не приймається героєм – і забобонна лякливість героїні, і її спричинена страхом еміграція – прирошується смисловим потенціалом прототексту, в якому одну з основних організаційних функцій і виконує модус страху.

Значена семантична норма у романі М. Продановича увиразнюється культурологічними аналогіями, зокрема дослідженнями В. Єротица, який доповнив практику визначення глобального страху еміграції і його принципової можливості виступити типовим зразком як суб'єктивно-психологічного, так і соціального проявів [5, 74].

Окреслена спільність поетикальної і наукової логіки увиразнює прочитання реалізованого у метатекстуальній схемі топосу еміграції як соціально-поведінкового модусу страху, який, виявляється причиною відповідних вчинків. У механізмі цієї значеннєвої реляції увиразнюються

нюанси семантики розглянутого фрагменту метатекстуальності роману. Будучи формально організаційним концептом полеміки, «текст» еміграції реалізує семантичну інтерференцію, за перерозподілом якої полемічне заперечення сюжетних дій спрямовується проти їх мотивації або причини. Страх опиняється у фокусі пучка полемічних ліній, що робить його основним предметом полеміки і її семантичного результату.

Цілісність окресленого силігзму замикає, таким чином, оперативні поняття й категорії даного метатекстуального фрагмента в загальний ключовий семантичний постулат, у якому прочитується прецедент особистісного неприйняття еміграції-втечі і його психологічного мотиву – страху. У зв'язку з цим, ефективним виявляється смисловий міжтекстовий потенціал концепту страху з його позиціонуванням в епіцентрі генерованого ним у семантичній сфері роману загального плану людської екзистенції.

Таким чином, метатекстуальна поетика роману апелюванням до міжтекстових корелятивів топосу еміграції-втечі, співвіднесених із концептом страху, демонструє формування складної багаторівневої метатекстуальної конструкції зі змістовою результативністю у створенні особливого контрастивного зрізу на *екзистенційній лінії* твору. Її увиразнення у романі М. Продановича посилюється ізоморфізмом із характерною рисою європейського роману, яку намітив М. Кундера, а згодом підтримав Н. Ковач [6, 8] у розумінні суті мистецтва роману, на відміну від своєї рідної сповіді автора й дослідження дійсності, саме в осягненні людського буття – в людській екзистенції, що постулюється в літературознавстві як програмна типологічна ознака романного жанру в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Гофф ле Ж.* Цивілізація середньовікового Запада / Пер. с франц. – М., 1992;
2. *Деретић Ј.* Културна историја Срба / Лован Деретић. – Београд : Филолошки факултет ; Крагујевац : Нова светлост, 2001;
3. *Женетт Ж.* Фигури: в 2-х т. / Жерар Женетт. – Т. 2. – М.: Издательство Сабашниковых, 1988;
4. Історія західних і південних слов'ян / Яровий В.І., Рудяков П.М., Шумило В.П. та ін. – К., 2003;
5. *Јеротић В.* Вера и нација / Владета Јеротић. – Београд : Ars Libri : Задужбина Владете Јеротића ; Земун ; Невен, 2007;
6. *Ковач Н.* Простори романа / Никола Ковач. – Приштина : Јединство; Београд : Просвета, 1991;
7. *Мереник Л.* Милета Проданович – самосвідомість постмодерного митця у добу кризи // Украс: історія, культура, мистецтво. Українсько-сербський збірник. – 2008. – Вип. 1 (3). – С. 113–120;
8. *Проданович М.* Сад у Венеції / Пер. із сербської Н. Білик // Всесвіт. – 2009. - № 5-6. – С. 3-105;
9. *Радић Р.* Страх у позној Византији : 1180 – 1453. / Радивој Радић. – У 2 књ. – Књ. 1. – Београд : Стубови културе, 2000;
10. Розмова з Мілетою Продановичем // Украс: історія, культура, мистецтво. Українсько-сербський збірник. – 2008. – Вип. 1 (3). – С. 73–96;
11. *Сиваченко Г.М.* Емігрантська творчість Володимира Винниченка: імагологічні інтенції в ідеологізованому дискурсі // Літературна компаративістика. – Вип. IV:

Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Ч. 1. – К.: ВД «Стилос», 2011. – С. 140 – 183; 12. Торовић В. Историја Срба / В. Торовић ; [приредили Раде Михалић, Радош Лушић]. – Ниш : Зограф, 2001; 13. *Vigotski L. Umetnost i psihoanaliza // Vigotski L. Psihologija umetnosti / Lav Vigotsli / Prevod na srpski.* – Beograd: NOLIT, 1975. – S. 89 – 107.

Булаховська Ю.Л. (Київ, Україна)

Спільне й відмінне у фантастиці М.В. Гоголя і польських письменників його доби (Адама Міцкевича і Северина Гоцинського)

У даній статті йдеться про типологічні зіставлення у творах М.В.Гоголя і польських авторів: Адама Міцкевича і Северина Гоцинського з точки зору фантастики.

Ключові слова: фантастика; романтизм; фольклоризм; балада.

В данной статье идет речь о типологических сопоставлениях произведений Н.В. Гоголя и польских авторов: Адама Мицкевича и Северина Гоцинского с точки зрения фантастики.

Ключевые слова: фантастика, романтизм, фольклоризм, балада.

The subject of this article is the typology in the works of art of M.Gogol and the Polish writers (A.Mickiewicz and Seweryn Goszczyński) from the point of view of fantastic nature.

Key words: fantastic nature, romanticism, folk-loreism, ballad.

У зв'язку з Гоголем одразу виникає питання: чи є його фантастика похмурою й хворобливою? На це питання, як на мене, не можна дати однозначної відповіді, оскільки все, що пов'язане з побутовою обрядовістю, скажімо, «Вечер на хуторі біля Диканьки», не є лякливим для читача, навіть те, приміром, що Солоха, кажуть, - відьма, а дехто із сусідів навіть бачив на власні очі, як вона вночі вилітає із власної хати на метлі? А, разом з тим, гостей і колядників, у тій же хаті, тобто у себе вдома, вона гостинно зустрічає і пригощає як звичайна селянка-господарка середнього віку.

Не страшним є і той герой Гоголя, у якого вареники самі стрибають до рота, причому спочатку, по-хазяйськи добре «умиваються» у густій сметані. Більше того, - зовсім не страшним, а скоріш вже жалібним, є і гоголівський Чорт (цілком фантастичний персонаж – суцільне втілення зла за релігійною міфологією), котрий у даному разі несе коваля Вакулу аж до Санкт-Петербурга, у Палац Цариці – по золотисті черевики, що їх носить сама цариця. Не страшними (якщо говорити про погодні умови) є і ті обставини Ночі перед Різдвом, коли з Неба раптом зникає Місяць. Уся ця фантастика овіяна теплим гумором письменника-інтелігента, який пише народну фантастику у прозовій формі, побутовій, але все-таки романтизмом дещо овіяній. Однак, це стосується далеко не всіх творів Гоголя, овіяних саме фольклорною або примітивно-релігійною фантастикою, хоча і звісно, саме слов'янською, сказати б, навіть «православного» походження.